

Hatvan nevének lehetséges eredete

Ahhoz, hogy városunk nevének eredetét kutassuk, vissza kell mennünk a kezdetekhez. Abba az adat- és iratszegény korba, ahol a kutatható dokumentumok számát a történelem viharai, a tatár vagy mongol pusztítás, a helyi és országos csatározások, török uralom, háborúskodások, világháborúk, forradalmak szinte minimálisra csökkentették. Kutatásaim közben két kérdés foglalkoztatott kiemelt figyelemmel.

-Melyik nemesi család birtoka lehetett Hatvan és környéke az Árpád korban?

-Van-e valamilyen köze ennek a családnak a hatvani Premontrei Prépostság letelepítéséhez? Ha a két kérdésre megtalálom a megnyugtató választ, akkor a város nevének eredetéhez is közelebb kerülök.

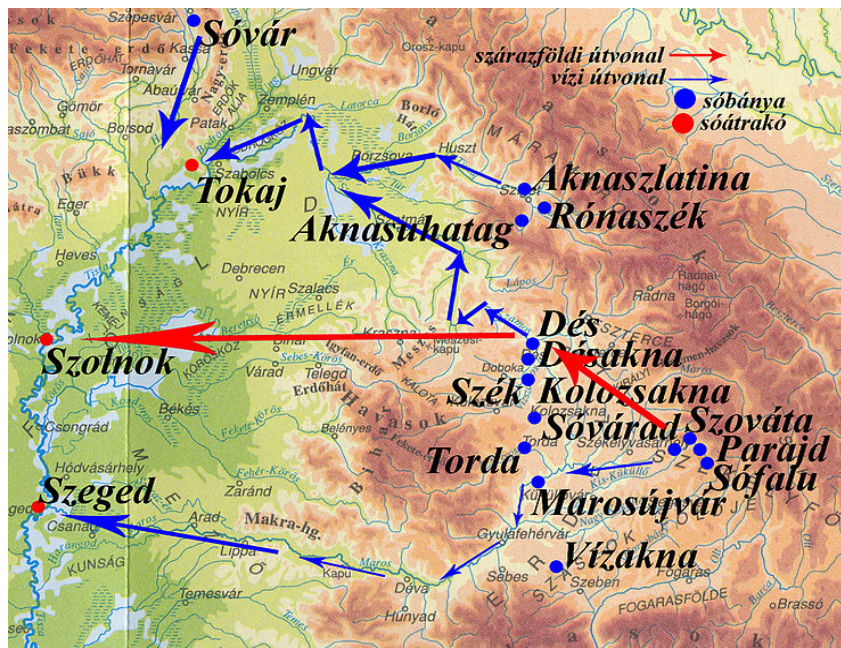
Az elismert régészprofesszor, László Gyula egyik munkájában írta ezeket a megszívlelendő sorokat a jövő kutatói számára: „A múlt kutatója állandóan a termékeny bizonytalanság légkörében dolgozik. Eleve gyanús – legalábbis számomra – minden olyan kijelentés, hogy ez pedig így volt, s rokonszerves az a szerénység, amely bevallja, hogy ez így lehetett.” Ezt a gondolatot tartottam mindig szem előtt az évek során, amikor e témához kerestem forrásanyagokat. Épp ezért sokat hátráltattak azok a fordítók és tudományos kutatók, kiknek írásait olvasva rá kellett jönnöm, hogy munkáikat átjárja személyiségük politikai hovatartozása, vagy éppen az aktuális politikai széljárás fuvallatába dolgoznak saját tézisék bizonyításán. Azok az elismert kutatók is követtek el hibákat, kik automatikusan magyarosították az általuk fordított Árpád kori iratokban szereplő neveket, helyeket!

Ki, vagy kik lehetnek Hatvan és környékének urai az Árpád-korban? Hiszen írásos források a település első hiteles földesurát az 1300-as években említik csak először Hatvani, máskor Nagyhatvani alakban. („Horváti/Lublói/Nagyhatvani/Hatvani Miklós és László Horváti István fiai, János, László és Miklós apjuktól örökölték Szentlőrinc vár és település negyedrészt. 1395-ben átengedték Zsigmond királynak, aki ezt a néhai Garai Miklós nádor fiainak adományozta.) Teljes bizonyossággal a Heves megyei Hatvani család tagjait említi az okirat.

Minden korban, így az Árpád-korban is, döntő tényező volt a Zagyva-folyó stratégiai szerepe, elhelyezkedése egy lakott hely számára. A megközelítőleg 120 kilométer hosszú Zagyva összeköti az északi - nógrádi, gömöri - területeket a Tisza legfontosabb, középső szakaszával. A Zagyva torkolata és az itt kialakított átkelőhely a tiszai víziút középső részén helyezkedik el, mely valószínűleg a római kortól kezdve használatban volt. A Tiszántúl és az erdélyi területek kulcsává vált. Az erdélyi arany, ezüst, réz, só és márványbányák kincse a Körösök mentén jutott el az ország központi területeire is az őskortól, az 1700-as évekig.

Az államalapítás körüli időkben a Szolnok-nemzetség őse ezen okok miatt itt szervezte meg a Tisza-Zagyva-Körös-melléki váruradalmat 1010-1025 között. A szolnoki várispánság első ispánjáról kapta a nevét, akinek nevét a korabeli források többféleképpen említik: Zauunuk, Zounuk, Zounuc, Zawnuch, Zonuc. Származásukat tekintve idegennek, valószínű spanyolnak tekinthetők. Többen is a sóval kötik össze a név keletkezését. Valószínűleg a Szamos vidéki és a máramarosi (deési) sóbányákat a honfoglalás korában is művelték és a kitermelt kősót a Zagyva torkolatáig tutajozták, vagy szekereken szállították. Így a hely, mint só- kikötő, sóelosztó központ indult fejlődésnek. Tény az, hogy a XII. századtól kezdve Szolnok életében fontos szerepe volt a só kereskedésnek. Az értékes sóbányákat már első királyaink birtokukba vették, és már a XI. században megszervezték a só elosztását, amelyben Szolnok a kezdetektől fogva sókamaraik helyként szerepel. A cellérek idáig szállították a Deés vidéki, Tordai, majd később a máramarosi királyi só. A sókamara szervezete nagy területeket ölelt

fel. Megnézve a térképet látható, hogy Szolnok vármegye, majd a későbbiekben Külső és Belső-Szolnok megye, valamint Szolnok-Doboka a mai Erdély területén a kereskedelmi utak mentén terjeszkedett. A só évszázadokon átívelő szárazföldi és folyami szállításának végpontja a hazai felhasználók mellett Európa nagy városai voltak. A külföldi kereskedelmet a király ellenőrizte, míg a belső elosztást, kereskedelmet és a vámokat a vezető papság ellenőrizte. A Maroson és a Szamos-Tisza útvonalon leúsztatott só mellett, igen jelentős volt a Désakna-Debrecen-Szolnok-Pest útvonalon, szekereken szállított só mennyisége.

A só szárazföldi és vízi útja a Tiszáig

Nagy mennyiségű sóra volt szüksége az országnak, amelynek elosztásában a Zagyva mente is fontos szerepet kapott, egészen az északi területekre történő szállítás miatt. A Szolnok nemzetség az első, melyről biztosan tudjuk, hogy már István király idejében uralta a Zagyva völgyét. Mivel spanyol eredetű nemzetségről van szó, így nem nehéz elképzelni, hogy a családtagok kihalásával, ritkulásával, a rokonságban található, szintén spanyol eredetű nemzetség örökölte, kapta meg ezt a környéket. Biztosan tudjuk, hogy Nagykökényes és Palotás valószínűleg már a XI. században a Szolnok-Kökényes- Radnót-Micud (Mihály) nemzetség birtoka volt, így feltehetőleg Hatvan is. Mikud fehérvári prépost, később 14. győri püspök (1176- 1187 között) több premontrei kolostort alapított, vagy keresett mecénást és alapított a Zagyva mentén. MIKUS (Micudinus seu Miculinus) az első püspök, akinek a nemzetségét ismerjük. Nemzetségének ősi fészke valószínű Kökényes falu, vagy annak körzetében volt. Ebbe a területbe Hatvan körzete is bele tartozhatott a Bér patak és a Zagyva mentén. Nagybátyja volt Kökényes esztergomi érsek. A környék többi korabeli alapítású premontrei kolostora mind a só útja mellett létesült. Így Hatvan premontrei prépostsága is bele illik ebbe a folyamatba.

A Képes Krónika írója szerint, II. András fogadott be egy spanyol nemesi családot, akiket birtokokkal és komoly befolyással tüntetett ki a kereszténység megvédéséért tanúsított hőstetteik miatt, melyeket saját vagyonukból finanszíroztak. Valószínű, hogy a nagyon gazdag család támogatottságára is szüksége volt II. Andrásnak, és ne felejtjük el, hogy második felesége is onnan származik. Valószínűleg családi kötődés is fűzte ehhez a családhoz akiknek gazdagsága ebben az időben komoly hatalmat jelentett, Tekintélyes hűbéri birtokokat

kaptak az Erdélyi sóbányáktól, a só útjai mentén, egészen a Dunántúli részekig. Az ismeretlen szerző 1358-ban kezdte írni ezt a hatalmas értékű munkáját, melyet ma Képes Krónika címen ismerünk, korábbi írások ismeretében.

Ebben a 44. fejezetben, a befogadott idegenek felsorolása között említi:

„Kuguinus és Renaldus Yspaniából származnak. Margaretha királynéval, Zaar László fiának, Béla királynak feleségével jöttek Pannóniába.”

Az 51. fejezetben ezt írja „SIMONRÓL ÉS MIHÁLYRÓL

Simonnak és öccsének, Mihálynak nemzetsége, melyet Martonfalvainak hívnak, III. Béla fiának, András királynak idejében jött be Spanyolországból. Ennek a nemzetségnek sok vára volt Spanyolországban, egyiket pedig, a legjobbat, Bojótnak hívták. E Simon nagyapja sok esztendeig viszálykodott az aragón királlyal, végre (végül) a király elfogta, és börtönbe vetette. Simon gróf és Bertram megijedt, eljöttek hát Magyarországra az előbb említett András király második feleségével, aki Campaniából származott. Spanyolországban egyetlen nemzetség sem merészel sást hordani címerében, csak Simon és Mihály: éspedig azért, mert a tuniszi szultán seregét, mikor az Majorca és Minorca szigeteit hajókkal megtámadta és a hajóhadat elfogta, az aragón király többi lovagja pedig nem bírta vele, hír szerint az nemzetségük verte ki. Ezért a király és a lovagok gyülekezete elhatározta és elrendelte, hogy korábbi címerpajzsuk helyett, amely addig csak piros volt, minden ábrázolat nélkül, sást hordjanak.”

II. András idejében a Szolnok család befolyása meggyengülhetett, hiszen több helyen is régebbi birtokaikat a Kökényes-Radnót-Micud nemzetség kapta meg, akikkel valószínűleg rokonságban is állhattak. Nagykökényes ősi birtokairól konkrétan tudjuk a tulajdon váltást, sőt később ezt a környéket az új tulajdonosok központjaként említik! A hűbéri adományokat a király a kereszténység védelmében tett önzetlen szolgálataival indokolta. A család tetemes vagyont hozott magával Spanyolországból, és ez is magyarázhatja az akkori politikára gyakorolt hatásukat. A nemzetség több vezető főpapot is adott az országnak, és komoly befolyásuk lett a királyi sóbányászathoz, azok elosztásához és kereskedelméhez.

1217. augusztus 26-án II. András király (1205–1235 között uralkodott) hajóra szállt a dalmáciai Spalato kikötőjében körülbelül ötezer főt számláló kereszties seregével, hogy beváltsa apja, III. Béla király ígérését, melyet Ince pápának tett a Szentföld felszabadítására. Ez a sikertelennek mondható hadjárata igen sok pénzt emésztett fel. A hadjáratban a premontrei rend fehér kanonokjai is részt vettek. Mivel a Szentföld elfoglalása után szeretett volna Jeruzsálem királya lenni, de csak egy kisebb államot sikerült megerősítenie rövid tartózkodása alatt, de ott sem lehetett király. Valószínűleg a pápa sem járult hozzá, pedig egy jóval korábbi jeruzsálemi király ükunokája volt. Hazatérve csak azokat a rendeket támogatta és jutalmazta meg, melynek képviselői távollétében támogatták. Alaposan megnyírbálta a katolikus főpapság jogait, így a só kereskedelem felett gyakorolt fennhatóságukat is, miközben izmaelitáknak és a zsidóknak adta e jogokat. Végül a nagybirtokosok komoly befolyására és nyomására készítette el az Aranybullát, amely a királyi hatalom korlátozását és a nemesi jogok rögzítését tartalmazó alaptörvény volt. Ebben megtiltották többek között a zsidók és izmaeliták kamaraispáni, pénzverői, só tiszti és vámszedői tisztséget betölthessenek. Az 1222-es Aranybulla korlátozta az egyházi sókereskedelmet, és elrendelte, hogy a tizedet csak terményben lehet beszédni. Emellett az adómentesség körébe sem vonta be a papságot. Így az egyház 1231-ben egy újabb Aranybulla kiadására kényszerítette a királyt, melyben helyreállították az egyház sókereskedelmre és tizedszedésre vonatkozó korábbi kiváltságait (innen tizedet pénzben is lehet beszédni) illetve az adómentességet kiterjesztették a papságra is. Ezzel visszaadta a jogokat a keresztény főpapságnak. IX. Gergely pápa és a

főpapság erős nyomására és zsarolására - mivel pápai fenyegetésben is részesült-, aláírta a Beregi egyezményt, amely szabályozza az egyházak só járandóságát és só forgalmát. 10000 márka kárpótlást ígért veszteségeikért a csanádi püspöknek, a pannonhalmi és az egresi apátnak, amit 1234-től öt év alatt fizetett vissza nekik 1000 márkás részletekben a domonkosok pesti kolostorában. Emellett elfogadta az egyházi bíróságok illetőségét. Adómentességet biztosított az egyházi személyeknek, a legátus által tervezett adó kivetését pedig a pápától tette függővé. Szinte minden szerzetesrendnek rendelkezett a só járandóságáról, csak a premontreiek maradtak ki a felsorolásból, talán nem véletlenül. A premontreiek letelepítése szinte az egész országban a só kereskedelem, só szállítás útvonala mentén történt, főleg a kezdeti időkben. Megtaláljuk a rendházakat a sóbányák közvetlen közelében Szolnok-Doboka vármegyében, Erdélyben és a Dunántúlon is. A sókereskedelem külföldre szállítását és bevételét a királyi udvar irányította, míg a belső elosztást és kereskedelmet a főpapság, de nem volt ez ilyen merev, mert az el nem adott, sokáig tartott sót egy idő után szabadon értékesíthették.

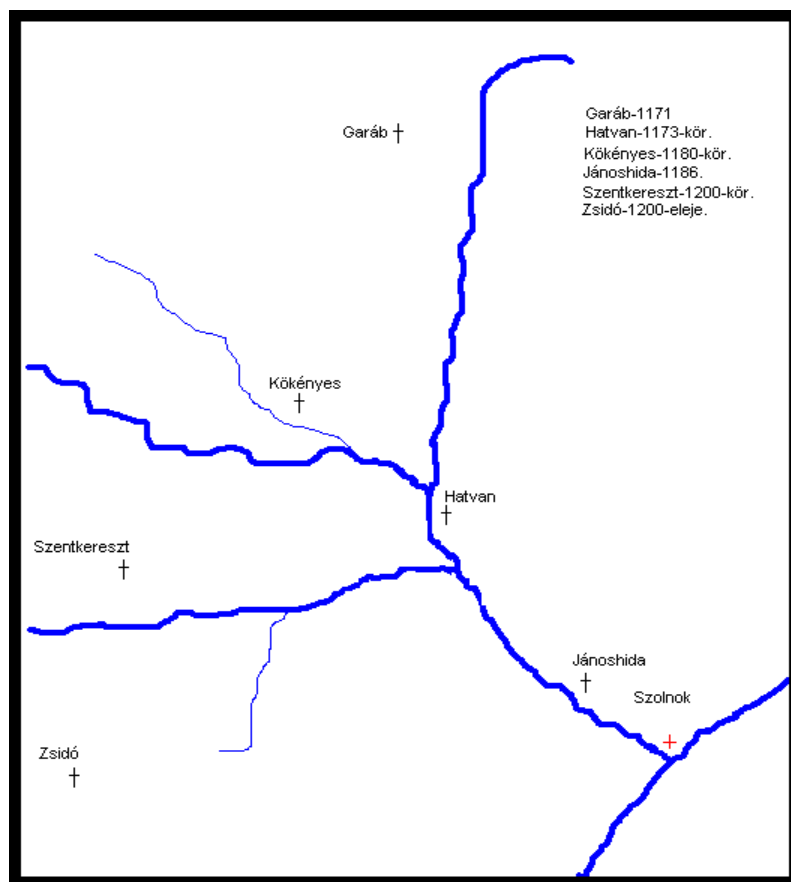
De menjünk vissza egy kicsit időben a X. század derekára. Ez a kis kitérő számunkra azért fontos, mert bizonyítja, hogy a Kökényes-Radnót-Micud nemzetség tagjai közül mindig voltak főpapok, így közülük volt a só kereskedelemhez és a só vámokhoz, a só elosztáshoz. A Kökényes-Radnót-Micud dinasztia befolyása és birtokai az erdélyi sóbányáktól kedve megtalálhatóak, egészen a Kisalföldi, Győr, Sopron környéki területekig. A Micud (Dicsért. magasztalt) névalak melynek latinosa formája a Mihedeus több iratban, oklevélben is felbukkan ebben az időben. 1173-ban említik Micud bánt, 1237-ben Micud ispánt, később a Kökényes-Radnót nembeli (Dobokai) Mikod (Mycud) bánt, ispánt, majd a dobokai sóbányák megyéjében Micud ispánt 1265 és 1274 közötti években.

De honnan is jöhetett ez a küldetés, ez az egyházi indíttatás? A nemzetség birtokain már évtizedekkel előtte szigorú rendben élő, írástudó, francia alapítású szerzetesrend kezdett megtelepedni a támogatásukkal, a premontreiek, akik a már bebizonyított só terjesztési, elosztási és kereskedelmi útvonala mentén kezdtek el kolostort építeni. A Kökényes-Radnót nembeli Micud magiszter, aki ekkor fehérvári prépost volt, az 1170-es évek elején premontrei prépostságot alapít Garábon. A Zagyva felső folyása mellett, nem messze Pásztótól a Cserhát dombjai között. A Szent Hubert tiszteletére szentelt konvent alapításának éve 1171-re tehető. Ugyanebben az időben alapította Simon Bán (?) a hatvani premontrei prépostságot, antiochiai Szent Margit tiszteletére. Simon bán is ehhez a nemzetséghez tartozott, bár éppen az alapítás idejében kegyvesztett volt a hírhedt királyné gyilkosság miatt. Ezért is kérdéses, hogy köze volt az alapításhoz, bár az tény, hogy később visszakapta minden elvett javát, járandóságát és jogait.

Micud magiszter nem sokkal ezt követően Kökényesen is alapított egy prépostságot. Ennek 1176 előtt kellett történnie, mivel ebben az évben már a Győri Egyházmegye püspöki címét töltötte be, mely a címre III. Béla király jelölte. A következő prépostság alapítása a rendi hagyomány szerint Jánoshidán történt, szintén a Zagyva mentén 1180 körül. A következő alapítás már a győri püspökséghez igazodik területileg. Csornán alapítanak prépostságot, a hatvani kanonokok szervező és építő segítségével. A telepítések, mint látjuk időben sűrűn, történnek. A rendi alapszabályzat előírja, hogy az új telepítéshez, prépostság alapításhoz minimum 12 rendtagra van szükség. Ebből is láthatjuk, hogy mennyire intenzív az új rendtagok toborzása és jelentkezése. Az alapszabályzatban nem véletlenül szerepel a folyamatos iskolai szintű tanulás kötelező és rendszeres napi tevékenységként a rend tagjai számára. A lakosság körében fiúiskolákat indítanak, feltehetőleg a tagság létszámának

bővítése végett. Sajátságos és kiváltságos joga volt a rendnek más rendekkel szemben, a hiteles helyi, közjogi tevékenysége, a lelki pásztorkodás mellett.

Fontos megemlíteni, hogy az első premontrei prépostságot Magyarországon a mai, Nagyvárad mellett, Váradhegyfokon alapították II. István király közbenjárására (1116-1131). A franciaországi Prémontréből, az anyamonostorból érkeztek a letelepülők, akik a Kőrös jobb partján emeltek egy monostort Szent István vértanú tiszteletére. Valószínű, nem véletlenül az erdélyi sóbánya területek (Torda-Deés), és a szolnoki átkelő között haladó sóút felénél. (Itt már állt egy kora Árpád-kori földvár a közelben a sóút ellenőrzése végett.) Itt kell megemlítenem egy másik, a szegedi sóút mentén alapított női kolostort, melyet Szt. Mihály tiszteletére szenteltek, Nagyszeben közelében. Alapítója a Képes Krónikából ismert Simon testvére Mihály lehetett. A hatvani prépostsággal egy időben készült el az 1170-es években.

A Hatvan környéki premontrei prépostságok

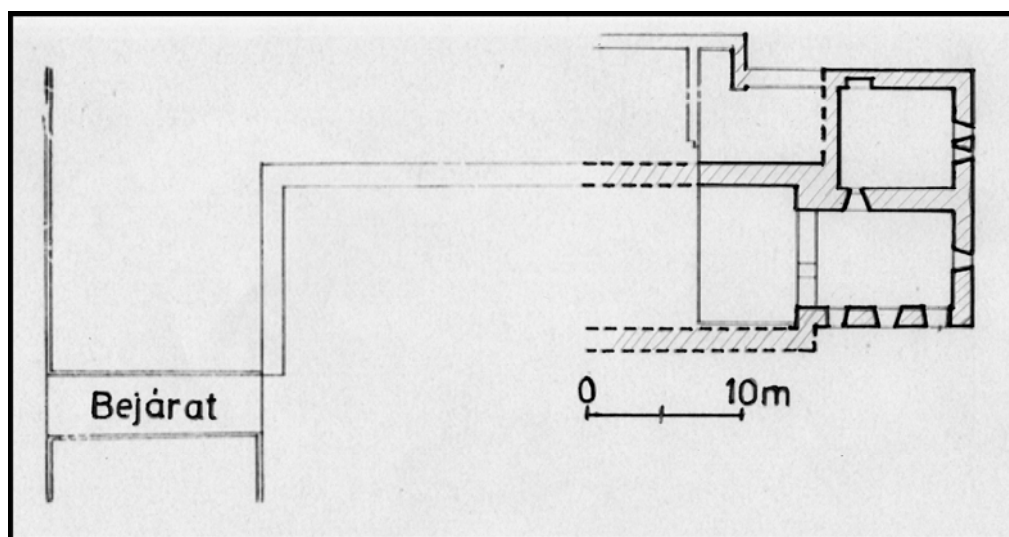
Mint látjuk ez a terület az 1070-es években tartozhatott Szolnok nemzetség birtokaihoz, majd később tartozhatott a Kökényes-Reynold-Radnót-Micud nemzetség birtokaihoz, területeihez a XII. században. Ez a nagy és házasságaik, hűbér adományok lévén szerteágazó nemzetség, több évszázadon keresztül számos főpapot adott az országnak. Birtokolták az Erdélyi sóbányáktól vezető só utak mentén fekvő területeket, egészen a Dunántúli területekig.

Hatvan körzetében egy nemzetségi központ rajzolódik ki a Zagyva völgyében, a Bér patak, a Galga mentén. A korabeli iratok megnevezik több esetben a dinasztia legfontosabb helyiségeit környékünkön. Így megemlítve Palotást, Kökényest, Hatvant, Nagyhatvant, Kishatvant is. Mindegyik település nevében először az akkori tulajdonos neve jelenik meg, Micud-Krecus-Cukenus. Második tagnak pedig Hotuan- Hotuon- Hotvan-Hatuan- Hotwan útótag. Azonban az említett települések történeti kutatói ezen forrásokat olvasva olyan következtetéseket vonnak le, melyeket több esetben is elfogultságuk vezérelt. Nem is biztos, hogy az említett településre vonatkozik a forrás, ha nincs konkrét hely, természeti, környezeti konkrétum megjelölve azonosítás végett.

Palotást 1075-ben **Hotuandi**, 1246-ban Palotás-Hatvana,(Krekus Hatvan), 1260-ban Mikud-Hatvan,(**Micudhotuono, Cukenushotuono**), 1283-ban Palotáshatwan, míg Nagykökényest ugyanakkor Kökényes-Hatvana néven említik. A nemzetség másik tagja Micud bán a kökényesi prépostság alapítója. De a Zagyva másik oldalán, Hotuan, Hatuan és Hatvannál átellenben: Boldogasszonyhatvana. Mindenképpen párhuzamot kell vonnunk Hatvan birtokosait illetően, hiszen a Mikud dinasztia megközelítőleg 250-300 évig birtokosként jelen volt területünkön. Hatvan birtokosait éppen ebből a korszakból nem ismerjük. Tény az is, hogy Hatvan környékéről ismert Árpád-kori falvak, úgymint Sáp, Bai, Boldogasszonyhatvana, Szekeregyháza, Varsány, de még a ma is létező Kökényes, Heréd, Lőrinci, de maga Hatvan is rendelkezett kőtemplommal az 1100-1200-as években. Ez csak úgy volt lehetséges, ha a közelben gazdag földesúri, mecénás család létezett, és anyagilag támogatta a falvak szegényes egyházait.

Palotást azért gondolják Palotásnak, mert ott egy palota volt. Palotás 1075-ös említése, igazából egy Hotuandi kútját említi, határ bejárás közben, a közelben. Kökényest azért gondolják a nemzetség központjának, mert ott premontrei kolostort alapítottak. Feltevésem szerint Micudhotuono, vagy Cukenushotuono, de még a palotás is lehetne a „mi hatvanunk”. Hiszen Hatvanban is volt premontrei prépostság, és palota is létezhetett.

A Hatvani prépostság még fellelhető maradványai a mai hatvani polgármester hivatal épületében „rejtőzködnek”, (Kossuth Lajos tér 2. 3. sz.)

A vastag vonallal rajzolt falak a mai ebédlő, konyha épületrészénél találhatóak

A hatvani prépostságot a rend katalógusai szerint Szt. Margit (szűz vértanú) tiszteletére szentelték fel. A premontrei anyamonostor halottakról vezetett könyve szól alapítójáról, Simon comes-ről, kiről minden év július 14-én emlékeznek meg. Valószínű, arról a Simonról lehet szó, akit már fentebb említettem. A Képes Krónika szerint testvérével, Mihállal együtt érkeztek az országba Spanyolországból. A prépostság alapítása 1173-körül történt.

A hatvani prépostságnak nem csak a közelben, mint „Besenue”, hanem messzebb, Sáros és Zemplén megyében is voltak birtokai. Számomra bebizonyosodott, hogy az Árpád-kori Hatvan területe is a dinasztia fontos területéhez tartozott, és a sókereskedelmi útvonal mentén feküdt.

A Hatvany Lajos Múzeum kőtárában őrzött Árpád-kori faragott kő, a legkorábbi építésű prépostság épületéhez tartozhatott

A prépostság pecsétje 1345-1347-ből

Hogy lehetett e valamilyen földesúri központ, udvarház, esetleg korai vár, „palota” a város területén, ezekre több jel is utal. Ha volt nemesi udvarház az Árpád-kornak megfelelő erősítéssel, azt a Bástya út - Thurzó út - Főút, (Grassalkovich út) által határolt területen kell keresnünk. Sajnos a terület megkutatását elszalasztottuk a „Papagáj- házak” építésekor, amikor csupán néhány középkori kőtöredéket, török kori tárgyakat azonosítottak alapásás közben. A gáz-elosztó négy méter mély gödrében a Bástya utca sarkán a legalsó rétegek az Árpád korból származtak, világos, fehér színű edények maradványaival. A kastély felújítása közben a pince szintje alatt előkerült kora Árpád-kori templom tartozhatott a nemesi épület együtteshez, mint a nemesi család monostora, temetkezési helye. Az épület falain belül egy idősebb nő és egy gyermek temetkezését találták a régészek. Tehát a templomban voltak eltemetve. Gondolni sem merek arra, hogy esetleg egy gén-vizsgálat kimutathatná a spanyol kötődést.

Tény továbbá, hogy V. István ifjú király alnádora Hatvanban székelt, aki a Szolnok nemzetségébéli Gothard volt. (Micud-nak is nevezték.) Hol lakhatott nagy létszámú hivatalával együtt? A prépostságban biztos, hogy nem, hiszen sok intézővel, „kiküldöttel” rendelkezett. De az itt feltételezett rokonságbeli udvarház és nemesi központ alkalmas lehetett egy hivatal ellátására. Az eddig megismertek alapján Hatvan látképe dél felől így nézhetett ki az 1180-as években.

Baloldalon az általam elképzelt udvarház egy korai lakótoronnyal, amelynek - az akkori kornak megfelelően - az alsó szintje már kőből, míg a felső szintje fából készült. A nemesi család lakhelye volt, gazdasági és kiszolgáló épületekkel. Mindez erős cölöpkerítéssel körbe kerítve, és a kiemelkedés oldala meredekre faragva. A Zagyva vize természetes védelmet nyújtott egy szakaszon. Középen lehetett a premontrei prépostság épület együttese. Talán egy kicsit későbbi képet mutatva minden prépostság rendelkezett saját templommal, melyhez

közvetlenül csatlakozott a többi épület. Mögötte egy, talán már romos kora Árpád-kori templomot rajzoltam, megemlékezve az itt előkerült sírok emlékére, a „Tízholdi” Hársas-Hársfa utca területén. A korai török-kori vár ábrázolások ezen a környéken ugyanis „antik romokat” jelöltek.

Több mint száz év elteltével, a mongolok dúlása után még intenzívebb a fejlődés. A nemesi központot megerősítették, a lakótorony teljes egészében kőből készült. A mocsarakat lecsapolták, a népesség növekedett.

A következő képen a nemesi központ és udvarház fejlődése a korai Árpád-kortól egészen a török korig, a palánk fal és az első vizesárok kiépítéséig.

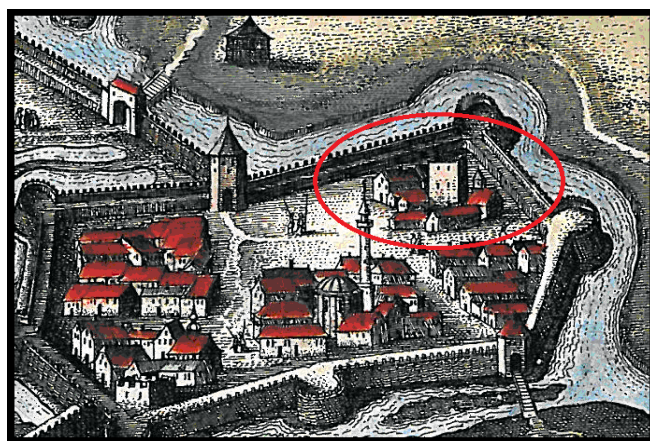

1180

1300

1546

Georg Houfnagel 1595 körül készült hatvani vár rajza. Egyik leghitelesebb ábrázolása a várnak, mely negyven évvel később készült, hogy a nemesi központot megerősítették. Még kőből készült lakótornyot és körülötte elhelyezkedő, valószínűleg hozzá tartozó épület együttesel övezve rajzolta le. Az ábrázolás után egy-két évvel a legnagyobb harcok zajlottak a vár visszafoglalásáért, melyek átrajzolták a belső szerkezetét. A későbbi rajzokon már ezen a helyen ágyú domb, vagy nagyobb építmény látható.

Számomra a hosszú kutatás és az adatok értelmezése alapján, Hatvan nevének eredete nem számnév, nem nyelvi kérdés, nem kilométerek, vagy jobbágy házak száma, nem „ott ahol a hát van” kifejezésből ered, de a besenyők megtérítéséhez is annyi közül lehet, hogy a papi teendőiket itt is gyakorolták a premontrei kanonokok, a plébániai szolgálatot is ellátták.

Mindenképpen kapcsolat van a (Szolnok) Kökényes- Radnót nemzetségbeli Mikudius fehérvári prépost, későbbi győri püspök (1176-1187-ig) és nemzetségének a „Hatvan”, Hotuan elnevezéshez. Több helyiségnek, így településünknek is ők adhatták a Hatvan (Hotuan) nevet. A mai városunkat egészen az 1280-as évekig **Hotuan** névvel illették. A fordítók írták át ebből az időből származó okiratok fordításaiban Hatvan-nak. Mivel a Szolnok-Kökényes-Radnót-Mikud dinasztia spanyol származású volt, nem véletlen, hogy a hotuan, hotuon, kifejezés, valamilyen kereskedelemmel, kereskedelmi iskolával, a legfiatalabb (helyiség), hiteles írás, hiteles hely, kifejezésekkel is lehet kapcsolatos.(katalán, baszk, spanyol) Érdekük fűződött a „fehér kanonokok” Zagyva menti kolostoraik megalapításához is. A Zagyva mentén: Garáb (1171), Hatvan (1173. körül), Nagykökényes (1180. körül), Jánoshida (1186). Pásztó-Garáb-Kökényes-Szentkereszt-Zsidó vonal pedig egy rég elfeledett, Árpád- kori út állomásai voltak. A Szent Kereszt premontrei prépostságot vagy a kökényesi, vagy a hatvani prépostság alapította, építette Aszód határában a már fent említett Pásztó-Kökényes-Vác útvonal mentén. 1320-ban említik először, és címét mind a mai napig a Váci Egyházmegyében adományozzák. Zsidó (Sydow) települést Szent Balázs vértanú tiszteletére emelték az 1200-as években, Pest-Vác útvonal mentén. (Ma Väckisújfalu néven ismert a község.)

Az írástudás nagyhatalom volt abban a korban, ezzel a tudással segítették a kereskedelmet, a királyi udvar és az uralkodó nagycsaládok gazdagodását, így az ország megerősödését, megkapaszkodását Európa színterén.

A Fejér megyei Alesút és Kólóz, melyeket szintén Hatvannak hívtak egykoron, Árpád-kori előzményekkel rendelkeznek, és szintén köze lehet Mikud fehérvári prépostságához. Pálmonostor, Sárok, Hatvan-puszta, no és Baranya megyében a só elosztás útvonalában. Bogádmindszent, szintén Pécs közelében Árpád-kori alapokon nyugszik. 1506-ban Hatwan, 1698-ban Hatvan-puszta.

Püspökhatvan 1213-ban Hotuan, 1462-ben már Püspök, a Váci Püspökséghez tartozott. A Galga mentén húzódó középkori út mentén fekszik, félúton.

Az 1720. évi országos összeírás Közép-Szolnok megyében összeír egy Hatvan nevezetű helyiséget a Peéri-Járásban. 1913-ban Érhatvan, a mai román elnevezése: Hotoan (fantázia név?). A közelében haladt el a só útja a Tisza felé, az Ér patak mentén. Árpád-kori település volt, 1205 és 1235 között említik az oklevelek **Hotuon** néven. (Később: Hatvan, Hothvan, Kyshatwan, Hatwan). A só útjának birtokosai igyekeztek ellenőrzésük alá vonni a távolabbi útvonalakat is. A közelében több helyiség története összekapcsolódik a sókereskedelemmel, só szállítással. Nevükben valószínűleg őrzik a letelepítésük okát, megbízatásuk, kereskedelmi és hivatali feladatukat több mint nyolc évszázad után is.

De visszatérve szűkebb pátriánkra: Boldogasszonyhatvana településre. Első írásos említése 1395-ből való: „Boldogazonhothvana Zsigmond királyé lett.” A mai boldogi út bal oldalán elterülő földeket egészen a Zagyváig Rétszélpárt-nak nevezik. Ezen a területen egy aránylag nagyobb kiterjedésű Árpád-kori falu nyomai találhatóak. Ez a település egy nagyon jól védett, körülhatárolható területen feküdt. A Zagyva és ingoványos ártere az egyik oldalról, a másik oldalról a Kartali-patak, mely valószínűleg ebben a korban még jelentős méretekkel rendelkezett, a rómaiak által készített védelmi műben, a Csörsz-árokban folyt. A falu kőtemplommal is rendelkezett. A környező tanyák lakosai hosszú időn keresztül folyamatosan „bányászták” itt a köveket. A legutolsókat a 1940-1950-es években már az alapozásból nyerték ki. Templomát Boldogasszony-nak szentelték fel, mint oly sok falunál, és később így kezdték nevezni a falut is. Később Kishatvannak hívták. Több irat is említi Kishatvant a Zagyva Pest-megyei oldalán, míg Nagyhatvant a Heves-megyei oldalon.

Kassa András helytörténész